

ΧΑΒΙΑΡΙ*

Ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τῶν Πρακτικῶν τῆς ἐν Βερολίῳ Ἀνθρωπολογικῆς ἐταιρείας (Verhandlungen der Berliner Gesellschaft f. Anthropologie u. s. w.) ἐδημοσιεύθη μακρὰ πραγματεία ὑπὸ W. Joest περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως χαβιάρι. Ὁ συγγραφεὺς πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς ἀγνώστου ἐτυμολογίας τῆς λέξεως πραγματεύεται ἐν ἐκτάσει περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ ἐδέσματος τούτου, καὶ ἀναδιφῶν τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ παραθέτει περικοπὰς σπανίων καὶ δυσευρέτων βιβλίων, ἐν οἷς τὸ πρῶτον, ὡς νομίζει, γίνεται μνεία αὐτοῦ. Κοινῶς πιστεύεται ὅτι ἡ λέξις χαβιάρι εἶναι ταταρικὴ ἢ ἄλλὰ τοῦτο εἶναι ἀνακριδέστατον, διότι οἱ ἰχθύες, ἐξ ὧν παράγεται τὸ χαβιάριον, καλοῦνται ταταριστὶ οὐλδουκλυβαλύκ, ἤτοι ἰχθύες μὲ οὐλοῦν καὶ ἕλκυσ δὲ ἡ λέξις χαβιάρι πορτογαλιστὶ καὶ ἰσπανιστὶ Caviar ἢ Cabial, ἑλλῆσι Caviare, καλλιστὶ γερμανιστὶ κλπ. Caviar, πελωνιστὶ Καβίαρ, ἀρμενιστὶ καὶ τουρκιστὶ χαβιάρ) δὲν ἀπαντᾷται εἰς τὰς γλώσσας τῶν ἰσχυρῶν τῶν εἰκούντων εἰς τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς τὰς τῶν ἁπλῶν τῶν προμηθευομένων αὐτὸ διὰ τοῦ ἐμπορίου· ρωσιστὶ π. χ. καλεῖται ikta, δι' ὁμοίας δὲ λέξεως δηλοῦται καὶ ἐν ἄλλαις σλαβικαῖς γλώσσαις πλὴν τῆς πολωνικῆς. Πιθανῶς, κατὰ τὸν συγγραφέα, τὸ ἔδεσμα ἦτο γνωστὸν εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, τοὺς Ρωμαίους καὶ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς· ἀλλ' οὐδεμίαν ρητὴν μαρτυρίαν περὶ τούτου ἔχομεν πλὴν τῶν παραδεδομένων ἡμῖν ὑπὸ ἀρχαίων συγγραφέων περὶ ταρίχου, ὅστις ἀμφίβολον ἂν ἦτο αὐτὸ τὸ χαβιάριον, καὶ δυσεξηγήτου τινὸς χωρίου τοῦ ἱατροῦ Διφίλου παρ' Ἀθηναίῳ, ἐν ᾧ λόγος γίνεται περὶ ὧν τῶν ἰχθύων καὶ τῶν ταρίχων, ἅτινα γίνονται εὐστομα, μετὰ ἄλλων σθεσθέντα καὶ ἐποπτηθέντα· ἐκ τῶν μετὰ τὸν Ἀθήναιον συγγραφέων οὐδεὶς ἀναφέρει ὡς ἰχθύων ὡς ἔδεσμα. Τὸ πρῶτον δὲ γίνεται μνεία οὐ μόνον τοῦ ἐδέσματος, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς λέξεως ἐν τῇ διατριβῇ De honesta voluptate τοῦ Βαρθολ. Πλατίνα ἐκδοθείσῃ ἐν Ἀργεντοράτῳ τῷ 1470, μικρὸν δὲ πρὸ τοῦ ἔτους τούτου γραφείσῃ Ἐν αὐτῇ ἀναγινώσκομεν· «Conditum quod Caviare vocant.» Εἶτα δὲ μεταγράφει ὁ συγγραφεὺς τὰς περικοπὰς καὶ ἄλλων νεωτέρων τούτου βιβλίων μέχρι τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος, ἐν

* Ἐδημοσιεύθη ἐν Ἐστὶς εἰκονογραφημένῃ 1890 Δελτίον ἀρ. 32.

οἷς φέρεται ἡ λέξις. Συμπεραίνει δ' ὅτι τὸ πρῶτον ἐγένετο χοῆσις τῆς λέξεως χαβιάρι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐκ τῆς ἰταλικῆς τὴν παρέλαβον αἱ ἄλλαι εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι καὶ ἡ ἀρμενικὴ καὶ ἡ τουρκικὴ. Ἐπλάσθη δ' ἡ λέξις ἐκ τῆς Κάφας, τοῦ ἐπιχωρίου ὀνόματος τῆς ἐν Πόντῳ πόλεως Θεοδοσίας, ὅπου ὑποθέτει ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἦτο κυριώτατον κέντρον τοῦ ἐμπορίου τοῦ χαβιαρίου. Ὅθεν κατὰ ταῦτα χαβιάριον ὀνομάζονται τὰ εἴδη, τὸ ὅποιον ἐκ τῆς Κάφας ἐπρωιθεύοντο, ὡς λέγομεν ρωσικὸν τέιον τὸ ἐκ Σινικῆς διὰ Ρωσίας ἐρχόμενον τέιον καὶ ἰσπανικὸν πέπερι τὸ διὰ τῆς Ἰσπανίας κομιζόμενον ἀμερικανικὸν καὶ πλεῖστα ἄλλα παραπλήσια.

Τὰ πορίσματα ταῦτα τῶν ἐπιπόνων ἐρευνῶν τοῦ γερμανοῦ συγγραφέως φαίνονται ἡμῖν βεβαιωμένα καὶ ἤκιστα ἀκριβῆ. Ὅτι τὸ πρῶτον παρ' Ἰταλῶν συγγραφῆ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος γίνεται μνεῖα χαβιαρίου ἢ ψοταρίχου εἶναι ἀντικρυσ ἐσφαλμένον· τὸ μὲν αὐγοτάραχον (τὸ ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ταύτης λέξεως παραφθαρὲν εἰς boutargue) ἀναφέρεται ἐν τῇ περὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου διηγήσει τοῦ Ψευδοκαλλισθένους (ἧς τινα χειρόγραφα εἶναι παλαιότερα τοῦ Ι' αἰῶνος) κακοζήλως ἐξελληνισθὲν εἰς αὐτὸν τάριχον (B', 4 σ. 91 ἐκδ. ἀθήναι). Τοῦ δὲ χαβιαρίου ἀμφότερα τὰ εἴδη, καὶ τὸ κόκκινον καὶ τὸ μαύρον, ἀκριδέστατα περιγράφει ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. «Ὅτ' ἰχθύων τεταραγμένον γένος αὐτὰ ἐκτερεῖν, τὰ τε εἰς Δυάδα πλακιδῶν παρασκευαίεται παραυγάζοντα εἰς ὑπερύψωτον γὰρ ἕστα ἐπὶ ἀρρίχων μέλανα κέχυνται σωρηδόν, ὧν χορηγὸς ἐκ τῶν βορείων πρὸς ἄλλοις τόποις καὶ ὁ εἰς τὸν Εὐξείνιον ἐκβάλλων Τάναϊς.» Ὅτι δὲ μόνον τοῦ ἐδέσματος ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ σημερινοῦ ὀνόματος γίνεται μνεῖα παρ' ἐτέρῳ συγγραφῆ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, τῷ ποιητῇ Πτωχοπροδρόμῳ. Ἐν τῇ σατίρᾳ τῶν ἡγουμένων μυκτηρίζων οὗτος τοὺς ἀγίους πατέρας, οἵτινες φιλοτιμοῦνται νὰ τηρῶσιν αὐστηρὰν νηστείαν κατὰ τὴν Τετράδα καὶ τὴν Παρασκευὴν, ἀναγράφει μακρὸν κατάλογον τῶν ἐδεσμάτων αὐτῶν, νηστησίμων μὲν πάντων, ἀλλὰ ἀφθόνων καὶ ἐκλεκτῶν.

Ἰχθὺν γὰρ οὐκ ἐσθίουσιν, ἀναξ, προσῶς ἐνταῦθα,
εἰ μὴ ψωμίταιν καὶ κρασίον, ἴστακους καὶ ὄρια παγούρια,
καρδιδίτσας ἐκξεστάς, τηγάνου καριδίτσας,
καὶ λαχανίταιν καὶ φακὴν μὲ ὀστρεοδομοδίταια,
μετὰ τῶν ἄλλων, δέσποτα, κτένια καὶ σουλήνας,
καὶ φαδατίταιν ἄλεστόν, ὀρύζιον μὲ τὸ μέλιον,
φασόλια ἐξοφθάλμισα, ἐλαίτσας καὶ χαβιάριν
καὶ πορινὰ αὐγοτάραχα διὰ τὴν ἀγορεξίαν κτλ. 1)

Ὅτι δὲ μεγάλη ἐγένετο κατανάλωσις τοῦ χαβιαριοῦ ἐν Κωνσταντινου-

1) *Legrand Bibliothèque grecque vulgaire* τ. I σ. 64, 88, Γ' 274 καὶ τ. 60 ed. Henseling et Pernot.

πόλει κατά τούς χρόνους τοῦ Πτωχοπροδρόμου καταφθίνειται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι εἰς τὰ αὐτὰ ποιήματα μνημονεύονται καὶ χαβιαροπούλοι, ἦτοι ἔμποροι μόνον χαβιαρίου ἢ πρὸ πάντων χαβιάριον πωλοῦντες¹).

Πρόδηλον ἐκ τούτου ὅτι ἡ παλαιστάτη μνεία τοῦ χαβιαρίου δὲν εἶναι ἡ παρὰ τῷ Ἰταλῷ Πλατίνῳ, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ γερμανὸς συγγραφεὺς, ἀφ' οὗ δύο τοῦλάχιστον αἰῶνας πρὸ τούτου ἐγένωσκον καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν λέξιν βυζαντινοὶ συγγραφεῖς. Ὅθεν καὶ τὸ συμπέρασμα αὐτοῦ περὶ διαδόσεως τῆς λέξεως ἐκ τῆς Ἰταλικῆς πίπτει ἀφ' ἑαυτοῦ. Εὐλογώτερον δ' εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ἀφ' οὗ πολλῷ πρὸ τῶν Ἰταλῶν Ἕλληνας ἔμπορεύοντο τὸ χαβιάριον καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἦτο κοινὴ ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἡ δηλοῦσα τοῦτο λέξις ἑλληνικὴ, ὅτι καὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς παρελήφθη εἰς τὰς ἄλλας γλώσσας καὶ τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ἕσον ἐν τοῖς τόποις τῆς παραγωγῆς ἄλλης λέξεως ἐγένετο χρῆσις, ἣν δὲν ἐδανείσθησαν οἱ Ἕλληνες προτιμήσαντες νὰ πλάσωσιν ἀντὶ ταύτης νέαν ἑλληνικὴν λέξιν. Ταύτης δὲ πιθανωτάτην ἑτυμολογίαν νομίζομεν τὴν ἀπὸ τοῦ αὐγᾶριον, ὑποκοριστικοῦ τοῦ αὐγόν· ἡ δὲ παραφθορὰ τοῦ αὐγᾶριον εἰς χαβιάριον ἢ butarch δὲν φαίνεται πολὺ μεγάλη οὐδὲ ἀντικειμένη πρὸς τοὺς γλωσσικοὺς κανόνας, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἐν τισὶν ἑλληνικαῖς διαλέκτοις (ὡς ἐν τῇ κυπριακῇ) τὸ αὐγόν λέγεται ἀδχόν, καὶ ἡ κατὰ μετάθεσιν τρέψις αὐτοῦ εἰς χαβιάριον ἦτο ἐπιβεβλημένη, καὶ ὅτι τὸ συγγένος τοῦ χαβιαρίου ποντογάργον ὑπερτὴν πολλῶν δεινότερα παθήματα διαστραφέν ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις εἰς boutargue ἢ butarch.

1) Σ. 60, 80 Legrand, Γ' 208 σ. 17 Hesseling et Pernot. Καὶ ἐπιθέτων χαβιαροκαταλύτης παρὰ τῷ αὐτῷ ποιητῇ (Γ' 93) καὶ «τορνασιοῦ χαβιάριν» (Γ' 83) εἰς δὴλωσιν ἐπιτελοῦς ἔμπορεύματος.